

11. *Постанова* Вищого господарського суду України від 25.04.2013 р. справа № 5011-69/13194-2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30907993>.

The article is devoted to some problems of non-compliance with the content of model contracts, including the question of invalidity of contracts due to their inconsistency content of model contracts.

Стаття посвячена некоторым проблемам несоблюдения содержания типовых договоров, в частности недействительности договоров, в связи с их несоответствием содержанию типовых договоров.

ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Сенюта С. Я.,

*здобувач НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

Статтю присвячено дослідженню відносин з захисту прав суб'єктів господарювання. Розглянуто зміст поняття захисту прав суб'єктів господарювання. Визначено підстави для захисту прав суб'єктів господарювання.

Ключові слова: суб'єкт господарювання, поняття та підстави захисту прав, захист прав суб'єктів господарювання.

До ефективних правових засобів впорядкування відносин між суб'єктами господарювання та недопущення порушення належних останнім прав та охоронюваних законом інтересів відноситься дотримання учасниками господарських відносин, у тому числі господарюючими суб'єктами, органами державної влади тощо, вимог чинного законодавства. Тобто бажаним є такий правовий режим, в межах якого найкращим способом захисту прав суб'єктів господарювання являється недопущення порушень прав цих суб'єктів та, як наслідок цього, відсутність самої потреби у поновленні прав.

Зрозуміло, що подібний превентивний вплив на поведінку суб'єктів господарювання є результатом не лише добросовісної поведінки учасників господарських відносин, а, скоріше за все, наслідком регулятивного впливу на поведінку цих суб'єктів норм чинного законодавства, що містить зобов'язуючі, забороняючі та інші правові приписи (вимоги), існування яких спрямоване на недопущення порушень прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання та відновлення цих прав та інтересів у випадках їх порушення, невизнання чи оспорювання.

У цьому аспекті доречно згадати положення ст. 5 та 6 ГК України, що визначають, по-перше, конституційні основи правопорядку у сфері господарювання, по-друге, встановлюють загальні принципи господарювання.

Так, у конституційних основах правового господарського порядку в Україні вказується, зокрема, на недопущення використання власності на шкоду людині і суспільству, недопущення протиправного позбавлення права власності, на вимогу економічної багатоманітності, забезпечення державою захисту конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монополією становищем на ринку, визначення правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання виключно законом тощо (ч. 2 ст. 5 ГК України).

У свою чергу, до загальних принципів господарювання згідно з ч. 1 ст. 6 ГК України належать обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Зрозуміло, що окрім загальних превентивних заходів, що слугуватимуть недопущенню порушень прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання, важливою передумовою для дотримання наведеного вище правового режиму є розробка ефективних механізмів захисту та відновлення прав суб'єктів господарювання в разі їх порушення, невизнання чи оспорювання. Зазначене може бути здійснено у разі надання суб'єктам господарювання рівних правових можливостей з іншими учасниками господарських відносин, у тому числі споживачами, органами державної влади тощо, щодо правового захисту належних суб'єктам господарювання прав та охоронюваних законом інтересів.

Останнє міркування ґрунтується на тому переконанні, що надання суб'єктам господарювання лише різного роду можливостей для здійснення належних їм прав та досягнення охоронюваного законом інтересу недостатньо. Необхідно також надати суб'єкту господарювання можливість захистити свої права та охоронювані законом інтереси, оскільки без належного захисту належне особі суб'єктивне право може бути або нездійснене, або порушене, внаслідок чого може зникнути сама можливість здійснення особою свого права чи досягнення відповідного інтересу.

Як слушно з цього питання зазначає В. П. Грибанов, суб'єктивне право, що надане особі, але не забезпечене від порушення необхідними засобами захисту, є лише «декларативним правом». Без забезпечення цього права правоохоронними заходами можна розраховувати лише на добровільну повагу до такого права з боку неуправомочених суб'єктів, внаслідок чого воно набуває в силу зазначеної добровільності характеру його дотримання якості лише морально забезпеченого права, що ґрунтується тільки на відповідальній поведінці членів суспільства та авторитеті державної влади [1, с. 104].

Слід визнати, що захисту прав у цілому і захисту прав суб'єктів господарювання зокрема приділяється увага у законодавстві під час здійснення практичної діяльності та у вітчизняній правовій науці. Це можна пояснити як змінами, що відбуваються в національній економіці, зокрема розвитком свободи підприємництва, так і потребою застосування засобів захисту і забезпечення прав суб'єктів господарювання, оскільки існування останніх є передумовами побудови, функціонування та розвитку України як правової держави [2, с. 49].

Водночас вважаємо слушною думку О. А. Беяневич стосовно того, що проблематика форм та способів захисту прав суб'єктів господарської, у тому числі підприємницької діяльності, поки ще не є однією із стрижневих для сучасної вітчизняної науки господарського права [3, с. 73]. Тобто з нез'ясованих причин поняття, суть, зміст, підстави та інші правові явища, що стосуються поняття захисту суб'єктів господарювання, безпідставно, за рідкими винятками з цього загального правила, залишаються поза дослідницькою увагою науковців-господарників.

Більш того, до цього часу в науці господарського права не існує загальновизнаного розуміння змісту поняття захисту прав суб'єктів господарювання, що значною мірою перешкоджає дослідженню згаданих форм та способів захисту прав суб'єктів господарювання, підстав для такого захисту тощо. Відсутнє також й легальне визначення цього поняття в ГК України чи іншому акті господарського законодавства.

Розгляд проблеми тлумачення поняття захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання, на нашу думку, має ґрунтуватися на дослідженні положень, в першу чергу, чинного господарського законодавства, а саме, основного нормативно-правового акта, що регулює діяльність суб'єктів господарювання – ГК України, в другу чергу, існуючих наукових поглядів стосовно цього та суміжних з ним понять.

Як зазначалося вище, чинний ГК України не містить легального визначення поняття захисту прав суб'єктів господарювання. Натомість у ст. 20 ГК України встановлено право учасників господарських правовідносин (суб'єктів господарювання та споживачів) на *захист* порушених прав, а в ст. 2 ГК України закріплено можливі способи захисту цих прав.

Відсутність легальних визначень поняття захисту прав суб'єктів господарювання певною мірою компенсується окремими доктринальними положеннями.

Зокрема, В. М. Пашков тлумачить захист прав суб'єктів господарювання як систему заходів, що здійснюються відповідно до закону суб'єктом господарювання як самостійно, так і через уповноважених осіб, спрямованих на запобігання і усунення загроз порушення прав відповідних суб'єктів, усунення перешкод для здійснення цих прав, відновлення порушених прав і правового статусу та залучення порушників до відповідальності [4, с. 282].

Зазначене наукове визначення, на нашу думку, може бути прийняте за основу, тим більше, що, як згадувалося вище, чинне законодавство не містить легальної дефініції, а тому така своєрідна прогалина й має бути усунута вітчизняною наукою господарського права. Однак вважаємо, що це визначення потребує певних доопрацювань, оскільки воно не зовсім повно та точно розкриває зміст поняття «захист прав суб'єктів господарювання».

У цьому сенсі слід згадати, що сфера господарювання в цілому є надзвичайно складною з огляду на різноманітність відносин, що складаються між її можливими учасниками (ст. 1–3 ГК України). Проте всі відносини, що виникають при цьому, попри свою багатоманітність, є господарськими, оскільки їм притаманні спільні специфічні ознаки, такі, наприклад, як сфера виникнення, урегульованість цих відносин за допомогою господарсько-правових норм, особливий суб'єктний склад тощо. До того ж, на відміну від приватноправових відносин, для господарських відносин характерним є залучення до регулятивної діяльності в межах значної кількості господарських відносин різноманітних органів державної влади, що, з одного боку, також можуть здійснювати дії з захисту прав суб'єктів господарювання, з іншого – можуть порушувати права та охоронювані законом інтереси суб'єктів господарювання.

Внаслідок чого у науковій літературі під *правом на захист* пропонують розуміти передбачену законодавством можливість уповноваженої особи самостійно застосовувати дозволені або санкціоновані законом юридичні засоби впливу на порушника або звернутися до відповідного юрисдикційного органу з вимогою спонукати порушника до певної поведінки.

Саме тому, на нашу думку, право на захист слід розглядати, по-перше, у невідривному зв'язку з правами, які воно покликане захищати, по-друге, з компетенцією органів державної влади, які наділені юрисдикцією для здійснення захисту прав та охоронюваних законом інтересів учасників господарських правовідносин, й, у першу чергу, суб'єктів господарювання.

Внаслідок чого визначення поняття права на захист суб'єктів господарювання, запропоноване В. М. Пашковим, має бути обов'язково доповнене вказівкою не лише на власні дії суб'єкта господарювання, який захищає належні йому права та охоронювані законом інтереси, а також на можливість здійснення цілеспрямованих дій в межах юрисдикційного захисту прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання. Зрозуміло, що подібний юрисдикційний захист можуть та мають здійснювати не суб'єкти господарювання, чії права та охоронювані законом інтереси порушені, а суд (судовий юрисдикційний захист) та органи виконавчої влади (адміністративний юрисдикційний захист).

Крім того, захист прав суб'єктів господарювання слід, скоріше за все, тлумачити не стільки як статичну систему певних юридичних заходів (засобів, способів), що можуть бути застосовані суб'єктом господарювання в порядку здійснення самозахисту чи органом державної влади внаслідок реалізації власної компетенції, скільки як можливість застосування в динаміці певного, можливо й одиничного, однак ефективного способу захисту порушеного права чи охоронюваного законом інтересу з метою відновлення порушення права, задоволення зазначеного інтересу чи досягнення іншого бажаного правового результату.

З урахуванням наведеного під поняттям *захисту прав суб'єктів господарювання*, на нашу думку, слід розуміти належну суб'єкту господарювання юридично забезпечену та гарантовану можливість застосування передбачених законом або договором способів захисту прав та охоронюваних законом інтересів або звернення до компетентного юрисдикційного органу з метою застосування зазначених способів захисту з метою спонукання порушника до певної поведінки та (або) відновлення порушеного права, та (або) задоволення свого інтересу чи досягнення іншого бажаного правового результату, що забезпечить захист порушеного права чи охоронюваного законом інтересу.

Здійснення права на захист належного суб'єкту господарювання права чи охоронюваного законом інтересу та саме виникнення цього права та інтересу ґрунтується на факті їх порушення, оспорування чи не визнання, що може бути водночас визначено як *підстава* для захисту прав суб'єктів господарювання.

Питання визначення підстав захисту прав та охоронюваних законом інтересів неодноразово досліджувалось в науковій літературі.

Так, С. С. Алексєєв вважає, що для застосування захисту достатньо об'єктивно протиправної поведінки – того, що може бути названо «правовою аномалією», а вина не входить до фактичних підстав захисту [5, с. 280].

У свою чергу, М. С. Малєїн як підставу захисту суб'єктивного права пропонує визнавати перешкоджання носію цього права у здійсненні його повноважень або невиконання кореспондуючого обов'язку іншими особами [6, с. 93].

О. В. Аушева в якості підстав для захисту прав суб'єктів господарювання визначає як фактичне порушення прав, так і посягання на право у формі його невизнання або оспорування [7, с. 8].

Вважаємо саме останній підхід слушним та таким, що заслуговує на підтримку, оскільки порушення, невизнання або оспорування права суб'єкта господарювання є загальною підставою для застосування засобів захисту всіма суб'єктами господарювання, незалежно від сфери чи галузі їхньої діяльності.

При цьому йдеться не стільки про пошук відмінностей у поняттях порушення прав, невизнання прав чи оспорування прав, скільки про порушення, по-перше, зобов'язуючих чи забороняючих приписів закону, господарського договору чи іншого правового джерела, по-друге, фактичне порушення, невизнання чи оспорування права чи охоронюваного законом інтересу суб'єкта господарювання.

Таким чином, стверджувати про наявність підстави для захисту прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання в абсолютній більшості випадків можна лише у разі, коли порушник порушив, по-перше, вимоги закону, господарського договору чи іншого правового джерела, по-друге, право чи охоронюваний законом інтерес суб'єкта господарювання. У зв'язку з чим можна стверджувати, що йдеться про дві взаємодоповнюючі складові, що характеризують з об'єктивної та суб'єктивної сторони підставу виникнення права на захист права чи охоронюваного законом інтересу суб'єкта господарювання. А тому доволі проблематично стверджувати про наявність підстав для захисту прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання у випадках, коли має місце лише одна ця складова. Й навпаки, існування одразу цих двох складових є підставою для захисту прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання.

Слід зазначити, що оскільки порушення прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання може бути наслідком не лише дій інших суб'єктів господарювання, а також правовим негативним результатом дій органів державної влади, до підстав виникнення права на захист прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання необхідно також зарахувати й ті явища, що не можуть розглядатися як господарське правопорушення, однак ці явища є підставами для здійснення захисту прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання. В даному випадку, наприклад, мається на увазі існування правового акта, виданого органом державної влади, застосування якого порушує те чи інше право суб'єкта господарювання. Зрозуміло, що у разі

визнання цього правового акта неправомірним та його скасування, прийняття цього акта не може розглядатися як господарське правопорушення навіть у разі, коли буде констатовано, що зміст цього акта порушує процитовані вище положення ст. 5–6 ГК України.

Таким чином, в якості підстав для захисту прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання можуть бути визнані неправомірні дії інших суб'єктів господарювання, органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, які, по-перше, порушують забороняючі чи зобов'язуючі приписи (вимоги) акта господарського законодавства, господарського договору чи іншого правового джерела, по-друге, порушують, не визнають чи оспорюють належне суб'єкту господарювання право чи охоронюваний законом інтерес.

Список використаної літератури:

1. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав [Текст] / В. П. Грибанов. – М.: «Статут», 2000. – 411 с. – (Сер. «Классика российской цивилистики»).
2. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть [Текст]: навч. посіб. / Кол. авт.: А. С. Філіпенко (кер. авт. кол.), В. С. Будкін, А. С. Гальчинський та ін. – К.: Либідь, 2002. – 470 с.
3. Беляневич О. А. Захист прав суб'єктів господарювання у відносинах з органами державної влади [Текст] / О. А. Беляневич // Система органів державного управління та регулювання в сфері підприємницької діяльності. Монографія / За ред. академіка НАПрН України, доктора юридичних наук В. С. Щербини. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. – С. 71–101.
4. Господарське право. Підручник / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін. / За заг. ред. В. Д. Задихайло, В. М. Пашкова. – Х., Право, 2012. – 657 с.
5. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х т. – Т. I [Текст] / С. С. Алексеев – М.: Юрид. лит. 1982. – 360 с.
6. Малейн Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР [Текст] / Н. С. Малейн. – М.: Юрид. лит., 1981. – 216 с.
7. Аушева О. В. Захист прав суб'єктів господарювання від порушення органами державної влади: автореф. ...дис. канд. юрид. наук: 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» [Текст] / Аушева Олена Вікторівна; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк, 2007. – 18 с.

The article is dedicated to research of the relationship on protection the rights of business entities. The article reviewed concept content of protection the rights of business entities. Defined grounds for protection the rights of business entities.

Стаття посвячена дослідженню відносин по захисте прав суб'єктів господарювання. Розглянуто зміст поняття захисту прав суб'єктів господарювання. Визначено підстави для захисту прав суб'єктів господарювання.

ДЕРЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сергійко О. В.,

науковий співробітник відділу правових проблем підприємництва

НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджено теоретичні і практичні проблеми побудови дієвих механізмів державного регулювання та дерегулювання підприємницької діяльності. Уточнено теоретичні та практичні засади побудови та розвитку системи державного регулювання та дерегулювання господарської діяльності в сучасних умовах розвитку.

Ключові слова: підприємницька діяльність, система державного регулювання та дерегулювання, сучасний ринок, теоретичні засади дерегулювання.

Головним результатом переходу економіки України від пострадянської планово-розподільчої до ринкової неухильно є формування оптимального державного регулювання економічних процесів. Мається на увазі дефініція цього поняття, яка означає всю діяльність державних органів з управління економікою відповідно до ст. 12 Господарського кодексу України [1] (далі – ГК України). Механізм реалізації й успіху в ринковій економіці залежить від створення для суб'єкта господарювання умов вирішувати такі проблеми.